

بررسی نظام حقوقی حاکم بر صدور مجوز برای کسب‌وکارهای اینترنتی در ایران

سجاد نعیم وفا،^۱ سیده مریم اعتماد^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۷/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۸/۲۷

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

عدم شفافیت و پیچیدگی و سخت‌گیرانه بودن فرایند دریافت مجوز برای ثبت یا آغاز فعالیت، یکی از معضلات مهم کسب‌وکارها در ایران است. این امر درخصوص کسب‌وکارهای نوظهور با پیچیدگی بیشتری همراه است. بسیاری از کسب‌وکارهای نوپای اینترنتی یا اصطلاحاً استارت‌آپ‌ها با ابهام در زمینه مجوزهای فعالیت خود روبه‌رویند. در این مقاله می‌کوشیم تا درباره موضوع مجوزهای کسب‌وکار، با تأکید بر کسب‌وکارهای اینترنتی، بحث کنیم. قوانین و مقرراتی که در سال‌های اخیر از سوی مراجع ذی‌ربط به تصویب رسیده است، از قبیل قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، قانون برنامه پنجم و ششم توسعه، و قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، حاوی مصوبات درخور توجهی درخصوص مجوزهای کسب‌وکارند که در صورت اجرایی‌شدن آن‌ها، فرایند صدور مجوزها تسهیل خواهد شد و در نتیجه فضای کلی کسب‌وکار در کشور تا حدی بهبود خواهد یافت. درخصوص کسب‌وکارهای الکترونیکی نیز، اگرچه تصویب و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای و نیز دستورالعمل اعطای نماد اعتماد الکترونیک و نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی، گام‌های مثبتی در راستای سامان‌دهی فعالیت‌های اقتصادی در فضای مجازی به‌شمار می‌روند، کماکان خلأها و ابهامات بسیاری در این زمینه وجود دارد. ذر پژوهش حاضر، با شیوه

۱. کارشناس ارشد فناوری اطلاعات، مؤسسه توسعه حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات برهان؛ sajadvafa@aut.ac.ir

۲. دکتری حقوق خصوصی مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش (نویسنده مسئول)؛ dr.maryametamad@yahoo.com

تحلیلی - توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی، فرایند صدور مجوز برای کسب‌وکارهای الکترونیکی بررسی شده است.

واژگان کلیدی: حقوق تجارت الکترونیکی، مجوز کسب‌وکار، کسب‌وکار اینترنتی، حقوق استارت‌آپ‌ها، کسب‌وکار نوپا

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مراحل راه‌اندازی کسب‌وکار، اخذ مجوزهای قانونی برای آغاز فعالیت آن است. از آنجاکه عامل «دریافت مجوزها» یکی از نماگرهای مهم «شاخص سهولت کسب‌وکار» بانک جهانی است (گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، ۱۳۹۱)، تسهیل قوانین و مقررات صدور مجوزها موجب بهبود رتبه ایران در این گزارش خواهد شد. نکته مهم آن است که بهبود شاخص سهولت کسب‌وکار، نقش مهمی در جذب سرمایه‌گذاران خارجی به کشور دارد. در حقیقت اصلاح روند صدور مجوزهای کسب‌وکار نقطه شروع کلیدی برای بهبود فضای کسب‌وکار و جذب سرمایه‌گذار خارجی است (ING et al., 2015). وجود رویه‌های پیچیده در فرایند صدور مجوزها، شرکت‌ها را تشویق می‌کند که همچنان ثبت نشده باقی بمانند، تا بعداً درگیر بروکراسی‌های اداری و موانعی نظیر مشکلات مالیاتی نشوند. بنابراین، وجود فرایندهای معیوب در زمینه صدور مجوزهای کسب‌وکار حتی ممکن است منافع بخش حاکمیت را نیز به خطر بیندازد.

بررسی عوامل جهش کشورهای شرق آسیا (نظیر چین، هند، سنگاپور، کره جنوبی، اندونزی، مالزی) در حوزه فناوری اطلاعات نشان می‌دهد که مسئله صدور الکترونیکی مجوزهای کسب‌وکار (به‌منظور بهبود شفافیت و کارایی فرایندها) از دیرباز دغدغه کشورهای جنوب شرق آسیا بوده و یکی از عوامل توسعه دولت الکترونیک در این کشورها است (Barokah et al., 2013). این مسئله حتی در کشورهای توسعه‌نیافته آمریکای جنوبی نظیر پرو نیز حائز اهمیت بوده است (World Bank, 2013).

از سوی دیگر، اصلاح فرایند صدور مجوزهای کسب‌وکار همواره مورد توجه مراجع بین‌المللی نظیر بانک جهانی قرار داشته و سهولت در صدور مجوزها همچنان یکی از شاخصه‌های توسعه‌یافتگی کشورها محسوب می‌شود. چارچوب سیاستی اعلام‌شده از سوی بانک جهانی به‌منظور اصلاح و ساده‌سازی مجوزهای کسب‌وکار، به بررسی نحوه

اصلاح مجوزها و سیستم‌های صدور مجوزهای کسب‌وکار پرداخته است (بانک جهانی، ۲۰۱۰). در دستورالعمل اصلاح محیط کسب‌وکار نیز که در فوریه ۲۰۲۰ از سوی کمیسیون اروپایی منتشر شد، مجموعه‌ای از روش‌ها و ابزارها به منظور بهبود فضای کسب‌وکار پیشنهاد شده و بخش مهمی از سند منتشرشده به بیان اهمیت اصلاح فرایند ثبت و صدور مجوزها اختصاص یافته است (European commission, 2020).

در مقاله بوستامام و همکاران (2013)، نویسندگان بر تجزیه و تحلیل و مهندسی مجدد فرایند صدور مجوز کسب‌وکار یک سازمان دولتی متمرکز شده‌اند و یافته‌اند که بزرگ‌ترین مشکل افراد، زمان طولانی لازم برای انجام بررسی‌ها (بعد زمانی) است. به همین دلیل، نویسندگان یک نقشه فرایند جدید پیشنهاد کرده‌اند که اصول رایج بازمهندسی فرایند کسب‌وکار (BPR) ۱ را مورد توجه قرار داده است، مانند موازی کردن فرایند، ترکیب فرایندهای مختلف و کاهش تعداد دفعاتی که پرسنل جریان فرایند را مدیریت می‌کنند.

در کنار همه این موارد، نحوه صدور مجوز برای فناوری‌ها نوظهور نیز همواره بحثی چالش‌برانگیز بوده است. مقاله آرورا و همکاران (2013) به مسئله مدیریت صدور مجوز در بازار فناوری پرداخته است، زیرا صدور مجوز فناوری ابزار مهمی برای کسب ارزش از دارایی‌های فکری شرکت‌ها در عصر جدید به‌شمار می‌رود. در این مقاله، مدلی ارائه شده است که به درک چگونگی سازمان‌دهی فعالیت‌های مربوط به صدور مجوز کمک می‌کند. این مقاله، ضمن مقایسه سیستم متمرکز با غیرمتمرکز، بیان می‌دارد که اخذ مجوز برای برخی از کسب‌وکارهای نوآورانه اولویت نیست، زیرا صاحبان کسب‌وکارها از میزان پایایی و ماندگاری آن فناوری آگاهی ندارند و لذا در گام‌های ابتدایی فعالیت، خود را درگیر بروکراسی اداری و قوانین نمی‌کنند. به‌علاوه این که مزایای اخذ مجوزهای قانونی ممکن است به اندازه کافی مشوق آن‌ها نباشد و موجب انگیزش آن‌ها نشود.

با وجود اهمیت تسهیل در صدور مجوزها، متأسفانه راه‌اندازی کسب‌وکار کشور ما با مشکلات و موانع متعددی روبه‌رو است و بخشی از این مشکلات، مربوط به مجوزهای کسب‌وکار است (نعیم‌وفا و اعتماد، ۱۴۰۰ الف). برابر اعلام مراجع رسمی، در حال حاضر

۱. Business Process Reengineering

بیش از دو هزار مجوز کسب‌وکار در ایران شناسایی شده است که طبیعتاً اطلاع از آن‌ها، شناسایی مرجع صدور این مجوزها، و نیز پیچیدگی فرایند صدور این مجوزها، انجام بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی را با دشواری مواجه خواهد کرد.

موانع و مشکلات دریافت مجوزهای تأسیس یا توسعه کسب‌وکار در ایران را می‌توان در هفت مورد (گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، ۱۳۹۱) خلاصه کرد: ۱. شرایط مبهم و پیچیده برای دریافت بسیاری از مجوزها، ۲. امکان تغییر غیرقابل پیش‌بینی در شرایط دریافت مجوزها، ۳. اعمال سلیقه در شرایط لازم برای اخذ مجوزها، ۴. وجود قوانین مخل رقابت، ۵. وجود مراحل متعدد و متنوع و بروکراسی اداری برای دریافت مجوز، ۶. زمان‌بر بودن فرایند اخذ مجوزها ۷. وجود هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم و بعضاً فساد اداری برای صدور مجوزها (نعیم‌وفا و اعتماد، ۱۴۰۰ الف).

در این مقاله، ضمن عبور از فضای کسب‌وکارهای سنتی و مشکلات مربوط به آن‌ها، چالش‌های موجود در زمینه صدور مجوز برای کسب‌وکارهای الکترونیکی را مورد توجه قرار خواهیم داد. اما پیش از آغاز بحث، ابتدا برخی از مفاهیم و اصطلاحات از جمله مفهوم مجوز کسب‌وکار را بررسی می‌کنیم.

از منظر قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم (مصوب ۱۳۸۷/۰۳/۲۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی)^۱، مجوز کسب‌وکار عبارت است از هر نوع اجازه کتبی اعم از مجوز، پروانه، اجازه‌نامه، گواهی، جواز، استعلام، موافقت، تأییدیه یا مصوبه که برای شروع، ادامه، توسعه یا بهره‌برداری فعالیت اقتصادی توسط دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و ماده ۵ قانون محاسبات عمومی، شوراهای اسلامی شهر و روستا، اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، اتاق‌های تعاون یا اصناف، تشکل‌های اقتصادی، اتحادیه‌ها، شوراها، مجامع و نظام‌های صنفی یا نمایندگان و متصدیان مستقیم یا غیرمستقیم آن‌ها صادر می‌شود (بند ۲۱ از ماده ۱).

در قوانین جدید، فرایند صدور مجوزهای کسب‌وکار تا حدی ضابطه‌مند شده است. بر اساس ماده ۶۲ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-)

۱. منظور از عبارت «قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم» در سرتاسر این مقاله، قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم اساسی است.

۱۳۹۰)، در کلیه مواردی که فعالیت اشخاص حقیقی و حقوقی نیازمند اخذ مجوز اعم از گواهی، پروانه، جواز، استعلام یا موافقت و موارد مشابه آن از دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و ماده ۵ قانون محاسبات عمومی باشد، دستگاه‌های مذکور موظف‌اند حداکثر مدت سه ماه پس از ابلاغ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه، نوع مجوز و فعالیت مربوط و نیز مبانی قانونی موکول‌بودن فعالیت به اخذ مجوز و همچنین شیوه صدور، تمدید، لغو و سایر مقررات ناظر بر آن را رسماً به کارگروه ناظر اعلام کنند و در صورت عدم ارسال مستندات موضوع این ماده در مهلت تعیین‌شده، الزام اشخاص حقیقی و حقوقی به اخذ مجوز ممنوع است.

از سوی دیگر، قوانین جدید کوشیده‌اند تا فرایند صدور مجوزهای کسب‌وکار را تسهیل کنند. طبق ماده ۷ قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم (مصوب ۱۳۸۷/۰۳/۲۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی)، مراجع صدور مجوزهای کسب‌وکار موظف‌اند شرایط و فرایند صدور یا تمدید مجوزهای کسب‌وکار را به نحوی ساده کنند که هر متقاضی مجوز کسب‌وکار، در صورت ارائه مدارک مصرح در پایگاه اطلاع‌رسانی مجوزهای کسب‌وکار^۱ بتواند در حداقل زمان ممکن، مجوز موردنظر خود را دریافت کند. راه‌اندازی پایگاهی جامع به‌منظور معرفی و صدور مجوزهای کسب‌وکار امری است که پیش‌تر مورد توجه بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته قرار گرفته است.^۲

در ادامه درباره مسئله مجوزهای لازم برای کسب‌وکارهای الکترونیکی (ایترنتی) از منظر قوانین و مقررات جاری کشور بحث خواهیم کرد.

محتوای مقاله حاضر مشتمل بر چند بخش است. در بخش اول مقاله، ضمن بررسی کلی مفهوم کسب‌وکار، به تشریح مفهوم کسب‌وکار الکترونیکی خواهیم پرداخت و سپس

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی مجوزهای کسب‌وکار پایگاهی ایترنتی است که شرایط دریافت یا تمدید مجوز کسب‌وکار در همه مشاغل، صنایع، کشاورزی و خدمات به تفکیک در آن درج شده است و مرجع رسمی اعلام شرایط صدور یا تمدید مجوزهای کسب‌وکار محسوب می‌شود. این سامانه به استناد ماده ۷ و نیز بند ۲۲ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم به‌وجود آمده است. این پایگاه (سامانه پیشخوان مجوزهای کشور) با نشانی ایترنتی G4B.ir فعالیت می‌کند (آخرین بازدید: ۱۳۹۸/۰۹/۲۰).

۲. پایگاه مجوزهای کسب‌وکار ایالت میشیگان امریکا به نشانی ایترنتی <https://www.michigan.gov/statelicensesearch> (آخرین بازدید: ۱۳۹۹/۰۶/۳۰) و پایگاه مجوزهای کسب‌وکار ایالت اوکلاهامای امریکا به نشانی ایترنتی [entrepreneurs/business-licensing-operating--https://www.okcommerce.gov/doing-business/startups-requirements](https://www.okcommerce.gov/doing-business/startups-requirements) (آخرین بازدید: ۱۳۹۹/۰۶/۳۰) که هر یک طبق قوانین ایالتی خود مبادرت به فعالیت می‌نمایند.

انواع کسب‌وکارهای الکترونیکی و برخی از ضوابط حاکم بر فعالیت تأمین‌کنندگان یا عرضه‌کنندگان کالاها و خدمات الکترونیکی را بررسی خواهیم کرد. بخش دوم مقاله معطوف به مسئله مجوزهای کسب‌وکار است و مجوزهای لازم برای راه‌اندازی و فعالیت انواع کسب‌وکارهای الکترونیکی را مورد بحث قرار می‌دهد.

پژوهش حاضر با شیوه تحلیلی - توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی به بررسی چالش‌های موجود در زمینه صدور مجوز برای کسب‌وکارهای الکترونیکی (اینترنتی) پرداخته است.

۱. کسب‌وکار الکترونیکی

کسب‌وکار الکترونیکی چیست؟ مجوزهای لازم برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای الکترونیکی (اینترنتی) شامل چه مواردی است و اساساً این مجوزها را چگونه و از چه مرجعی باید گرفت؟ پیش از پاسخ به این سؤالات، ابتدا باید با مفهوم کسب‌وکار یا واحد صنفی آشنا شد تا بتوان امکان تعمیم کسب‌وکار به فضای الکترونیکی و سپس مجوزهای موردنیاز آن را بررسی کرد.

۱-۲. مفهوم کسب‌وکار

هر کسب‌وکار یک واحد اقتصادی است که توسط یک شخص حقیقی یا حقوقی تأسیس شده است و در حوزه تولید، تبدیل، خرید، فروش، توزیع، و یا عرضه خدمات فعالیت می‌کند. قانون نظام صنفی کشور (مصوب ۱۳۸۲) مهم‌ترین قانون در جهت نظام‌بخشی به فعالیت واحدهای اقتصادی است و قواعد و ضوابط فعالیت آن‌ها را تعیین می‌کند.

وفق ماده ۱۲ قانون نظام صنفی کشور افراد صنفی موظف‌اند قبل از تأسیس هر نوع واحد صنفی یا اشتغال به کسب و حرفه، به اخذ پروانه کسب اقدام کنند. ماده ۳ این قانون، مفهوم واحد صنفی را چنین تعریف کرده است؛ «هر واحد اقتصادی که فعالیت آن در محل ثابت یا وسیله سیار باشد و توسط فرد یا افراد صنفی با اخذ پروانه کسب دایر شده باشد، واحد صنفی شناخته می‌شود».

ماده ۲ قانون نظام صنفی کشور فرد صنفی را چنین تعریف کرده است؛ «فرد صنفی: هر شخص حقیقی یا حقوقی که در یکی از فعالیت‌های صنفی اعم از تولید، تبدیل، خرید،

فروش، توزیع، خدمات و خدمات فنی سرمایه‌گذاری کند و به عنوان پیشه‌ور و صاحب حرفه و شغل آزاد، خواه به شخصه یا با مباشرت دیگران محل کسبی دایر یا وسیله کسبی فراهم آورد و تمام یا قسمتی از کالا، محصول یا خدمات خود را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم و به‌صورت کلی یا جزئی به مصرف‌کننده عرضه دارد، فرد صنفی شناخته می‌شود» (نعیم‌وفا و اعتماد، ۱۴۰۰ ب).

طبق تعریف فوق، اشخاص حقیقی (افراد) نیز می‌توانند به تأسیس واحدهای صنفی مبادرت کنند و بسیاری از کسب‌وکارهای خرد حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) نیز در این زمره‌اند. بنابراین، فعالیت‌های اقتصادی لزوماً نیازمند ایجاد شخصیت حقوقی (ثبت شرکت تجاری یا مؤسسه غیرتجاری) نیست.

۲-۲. مفهوم کسب‌وکار الکترونیکی

تجارت الکترونیکی به معنای معامله کالا یا ارائه خدمت از طریق اینترنت و رسانه‌های الکترونیکی است (Bhat et al., 2016). تجارت الکترونیک در حقیقت نوعی تغییر الگو^۱ در کسب‌وکار محسوب می‌شود که فرایندهای کاری تأمین‌کنندگان و همچنین رفتار خرید مشتریان (مصرف‌کنندگان) را تحت تأثیر قرار داده است (Kansana et al., 2016).

باید دقت داشت که بین دو مفهوم کسب‌وکار الکترونیکی و تجارت الکترونیکی تمایز وجود دارد. تجارت الکترونیکی محدود به کسب‌وکار الکترونیکی نیست و مفهوم بسیار وسیع‌تری دارد. برای مثال، خدمات دولت به مردم (G2C) و ارائه خدمات دولت الکترونیک را نمی‌توان نوعی کسب‌وکار الکترونیکی تلقی کرد، زیرا عموماً رویکرد غیرانتفاعی دارند، اما این خدمات ذیل مفهوم تجارت الکترونیکی قرار می‌گیرند.

در قانون تجارت الکترونیکی که مهم‌ترین قانون در حوزه مبادلات الکترونیکی کشور ایران محسوب می‌شود، هیچ‌گونه تعریفی برای مفهوم کسب‌وکار الکترونیکی ارائه نشده و این قانون صرفاً به بیان مفهوم «تأمین‌کننده» و «مصرف‌کننده» اکتفا کرده است.

اما دستورالعمل اعطای نماد اعتماد الکترونیک و نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی (مصوب ۱۳۹۶) تعریف روشنی از مفهوم کسب‌وکار الکترونیکی ارائه نموده و بیان می‌دارد: کسب‌وکار الکترونیکی یک واحد اقتصادی است که مالک آن شخصی حقیقی یا

۱. paradigm shift

حقوقی اعم از دولتی یا غیردولتی است و بنا بر اهلیت قانونی در بستر مبادلات الکترونیکی و از طریق وسایل ارتباط از راه دور به ارائه انواع کالا یا خدمات، بدون واسطه یا واسطه‌گری، اقدام می‌کند.

ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای (مصوب ۱۳۹۵) موضوع مواد ۲ و ۱۲ و تبصره ماده ۸۷ قانون نظام صنفی نیز به مفهوم کسب‌وکار مجازی پرداخته است و مقرر می‌دارد: «کسب‌وکار مجازی واحد صنفی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی برای عرضه محصول (کالا یا خدمات) به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم و به‌صورت کلی یا جزئی به عمده‌فروشان، خرده‌فروشان و مصرف‌کنندگان از طریق ابزارهای ارتباط از راه دور از قبیل وب‌سایت و نرم‌افزارهای تجاری (اپلیکیشن) دایر شده باشد.»

۲-۲-۱. انواع کسب‌وکارهای الکترونیکی

همه کسب‌وکارها (اعم از الکترونیکی و غیرالکترونیکی) مبتنی بر عرضه کالا یا ارائه خدمات‌اند. در عرصه فضای مجازی نیز، فروشگاه‌های اینترنتی بیشترین سهم حوزه تجارت الکترونیک را به خود اختصاص داده‌اند. اما در این بین، برخی از خدمات به‌عنوان بستری برای توسعه تجارت الکترونیک و ادامه فعالیت تأمین‌کنندگان یا عرضه‌کنندگان کالا و خدمات به‌شمار می‌روند و ایجاد کسب‌وکار الکترونیکی بدون آن‌ها میسر نیست. برای این منظور، در این بخش، علاوه بر بررسی تأمین‌کنندگان کالاها و خدمات، نیم‌نگاهی نیز به فعالیت‌های ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی (ISPها) و ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی (هاستینگ) و دیتاسنترها خواهیم انداخت.

۲-۲-۱-۱. تأمین‌کنندگان/عرضه‌کنندگان کالا یا خدمات

بخش عمده فعالیت‌های اقتصادی بر بستر تجارت الکترونیک معطوف به عرضه کالا یا خدمات است. بنابراین خرید و فروش کالاها و محصولات از طریق سایت‌ها و فروشگاه‌های اینترنتی یا خرید خدمات (اعم از خدمات الکترونیکی یا خدمات فیزیکی) بخش عمده اقتصاد دیجیتال را به خود اختصاص داده است. در این حالت، روابط مالی

و اقتصادی اشخاص تابع قراردادهای الکترونیکی^۱ است و ایجاب و قبول (بین تأمین‌کننده و مصرف‌کننده) راجع به کالاها و خدمات با استفاده از وسایل ارتباط از راه دور صورت می‌گیرد.

قانون تجارت الکترونیکی (مصوب ۱۳۸۲، ضمن تعریف مفهوم مصرف‌کننده^۲ و تأمین‌کننده^۳ به‌عنوان دو سوی یک رابطه اقتصادی، ضوابط خاصی را برای فعالیت اقتصادی در بستر مبادلات الکترونیکی^۴ وضع کرده است. در همین زمینه، مبحث سوم از باب سوم این قانون به حمایت‌های انحصاری در بستر مبادلات الکترونیکی اختصاص یافته است و ضمن بیان برخی مواد در حمایت از حقوق مصرف‌کننده، ضوابطی را برای تبلیغات^۵ در بستر فضای مجازی مقرر کرده است. در ادامه همین مبحث نیز حمایت از داده‌پیام‌های شخصی مورد توجه قرار گرفته است.

۱. مفهوم Distance Contract در قانون تجارت الکترونیکی ایران مورد توجه قرار گرفته است.
۲. واژه‌های مصرف و مصرف‌کننده از دانش اقتصاد آمده‌اند و امروز از اصلاحات زبان حقوقی به‌شمار می‌آیند. برای تعیین قلمرو اجرایی متونی که صرفاً به نفع مصرف‌کنندگان تدوین یافته‌اند و نیز برای درک فلسفه حقوق مصرف، این واژه‌ها باید تعریف شوند (زان کاله، ۱۳۷۹، ص ۳۱۱). بند س ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی در مقام تعریف مفهوم مصرف‌کننده یا Consumer چنین بیان داشته است: «هر شخصی است که به منظوری جز تجارت یا شغل حرفه‌ای اقدام می‌کند».
- ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای (موضوع مواد ۲ و ۱۷ و تبصره ماده ۸۷ قانون نظام صنفی) نیز مفهوم مصرف‌کننده را چنین تعریف کرده است: «هر شخصی که در ازای پرداخت وجه با هدف غیرتجاری و صرفاً برای مصرف خود مبادرت به خرید محصول نماید».
۳. اصطلاح «تأمین» ریشه عربی دارد و از نظر لغوی به معانی تدارک‌دیدن، حفظ‌کردن و امن‌نمودن (دهخدا ۱۳۷۷، معین ۱۳۷۱)، امین‌پنداشتن، اعتمادکردن (دهخدا ۱۳۷۷، فراهیدی ۱۴۱۰)، امنیت‌داشتن (عمید ۱۳۵۸) آمده است. بند ع ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی در مقام تعریف مفهوم تأمین‌کننده یا Supplier بیان داشته است که: «عبارت از شخصی است که بنا به اهلیت تجاری، صنفی یا حرفه‌ای فعالیت می‌کند». برای مطالعه بیشتر در این خصوص رک. به اعتماد، ۱۳۹۸، ص ۳۵-۴۳.
۴. قانون تجارت الکترونیک تعریفی از تجارت الکترونیکی و بستر موسوم به بستر مبادلات الکترونیکی ندارد. به‌طورکلی تعریف جامعی از تجارت الکترونیکی غیر از آنچه در قانون اعتمادسازی در اقتصاد دیجیتال فرانسه (LCEN) آمده ارائه نشده است. به‌موجب قانون مزبور، «تجارت الکترونیکی فعالیتی اقتصادی است که با بهره‌گیری از آن، شخص عرضه کالا یا خدمات از راه دور و از طریق الکترونیکی را پیشنهاد و تضمین می‌کند» (دو بلفوند، ۱۳۹۰، ص ۲۵).
۵. در متن قانون تجارت الکترونیکی، این بخش با عنوان «قواعد تبلیغ (Marketing)» نام‌گذاری شده است، درحالی‌که مفهوم بازاریابی اساساً بسیار گسترده‌تر از مفهوم تبلیغات است و عنصر تبلیغات، فقط یکی از بخش‌های فرایند بازاریابی است. درج اصطلاح مارکتینگ معادل تبلیغ ناشی از مسامحه نویسندگان قانون مزبور است. زیرا مارکتینگ در اصطلاح به معنای بازاریابی است (مصلحی، ۱۳۸۰؛ فرهنگ، ۱۳۷۹؛ گلریز، ۱۳۸۸) و بازاریابی فرایندی است که تبلیغ فقط یکی از بخش‌های آن را تشکیل می‌دهد.

بخش‌های بعدی از باب سوم این قانون نیز به موضوعاتی از جمله حمایت از حقوق مؤلف (Author's Right/ Copyright)، حمایت از اسرار تجاری (Trade Secrets)، و حمایت از علائم تجاری (Trade Names) در بستر مبادلات الکترونیکی پرداخته است.

۲-۲-۱-۲. تأمین‌کنندگان خدمات دسترسی به اینترنت

تأمین‌کنندگان خدمات دسترسی به اینترنت (ISPها یا همان اپراتورهای مخابراتی و ارتباطاتی) گلوگاه‌های توسعه تجارت الکترونیک‌اند و می‌توانند با توسعه زیرساخت‌های شبکه‌ای و ارتباطات، نقش مؤثری در فعالیت کسب‌وکارهای مبتنی بر اینترنت ایفا نمایند. بند الف ماده ۱ آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی آمده است که ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی اشخاصی هستند که امکان ارتباط کاربران را با شبکه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی و ارتباطی داخلی یا بین‌المللی یا هر شبکه مستقل دیگر فراهم می‌آورند. تأمین‌کنندگان، توزیع‌کنندگان، عرضه‌کنندگان خدمات دسترسی به شبکه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی همگی در زمره ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی تلقی می‌شوند.

تأمین‌کنندگان خدمات دسترسی به اینترنت باید علاوه بر رعایت ضوابط و مقررات مربوط به نحوه اخذ پروانه فعالیت و نیز مصوبات و دستورالعمل‌های ابلاغی از سوی سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی کشور، مجموعه‌ای از تکالیف قانونی که در قانون جرائم رایانه‌ای، آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی، و سایر قوانین موضوعه کشور پیش‌بینی شده است را رعایت کنند.

ماده ۲۱ قانون جرائم رایانه‌ای^۱ ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی را موظف به همکاری در جهت پالایش (فیلتر) محتوای مجرمانه از فضای مجازی کرده است. فهرست مصادیق

۱. ماده ۲۱ قانون جرائم رایانه‌ای مقرر داشته است: «ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظف‌اند طبق ضوابط فنی و فهرست مقرر از سوی کارگروه (کمیته) تعیین مصادیق موضوع ماده ذیل محتوای مجرمانه که در چارچوب قانون تنظیم شده است اعم از محتوای ناشی از جرائم رایانه‌ای و محتوایی که برای ارتکاب جرائم رایانه‌ای به‌کار می‌رود را پالایش (فیلتر) کنند. در صورتی که عمداً از پالایش (فیلتر) محتوای مجرمانه خودداری کنند، منحل خواهند شد و چنانچه از روی بی‌احتیاطی و بی‌مبالائی زمینه دسترسی به محتوای غیرقانونی را فراهم آورند، در مرتبه نخست به جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال و در مرتبه دوم به جزای نقدی از یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال و در مرتبه سوم به یک تا سه سال تعطیلی موقت محکوم خواهند شد.

تبصره ۱ - چنانچه محتوای مجرمانه به تارنماها (وبسایت‌های) مؤسسات عمومی شامل نهادهای زیر نظر ولی فقیه و قوای سه‌گانه مقننه، مجریه و قضائیه و مؤسسات عمومی غیردولتی موضوع قانون فهرست نهادهای و مؤسسات عمومی غیردولتی مصوب

محتوای مجرمانه از سوی کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه مشخص شده است و به ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی ابلاغ می‌شود. در صورت امتناع یا اهمال در انجام وظائف قانونی، مجازات‌هایی برای این اشخاص در نظر گرفته شده است. از سوی دیگر، طبق ماده ۳۲ قانون جرائم رایانه‌ای،^۱ تأمین‌کنندگان خدمات دسترسی موظف به ذخیره‌سازی اطلاعات و داده‌های ترافیک کاربران هستند. آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی جزئیات بیشتری از تکالیف قانونی این نوع از کسب‌وکارها را مشخص نموده است.

۲-۱-۳. تأمین‌کنندگان خدمات هاستینگ و دیتاسنتر

داده‌ها و اطلاعات مهم‌ترین دارایی عصر جدید محسوب می‌شوند و تأمین‌کنندگان خدمات میزبانی و دیتاسنترها مهم‌ترین نقش در نگهداری و حفاظت از داده‌ها را ایفا می‌نمایند.

بند ب ماده ۱ آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی آمده است که ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی اشخاصی هستند که امکان دسترسی کاربران به فضای ایجادشده توسط سامانه‌های رایانه‌ای، مخابراتی و ارتباطی تحت تصرف یا کنترل خود را به کاربران واگذار می‌کنند تا رأساً یا توسط کاربر متقاضی، داده‌های رایانه‌ای را برای

۱۳۷۳/۴/۱۹ و الحاقات بعدی آن یا به احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته‌شده یا به سایر اشخاص حقیقی یا حقوقی حاضر در ایران که امکان احراز هویت و ارتباط با آنها وجود دارد تعلق داشته باشد، با دستور مقام قضائی رسیدگی‌کننده به پرونده و رفع اثر فوری محتوای مجرمانه از سوی دارندگان، تارنمای (وبسایت) مزبور تا صدور حکم نهایی پالایش (فیلتر) نخواهد شد.

تبصره ۲ - پالایش (فیلتر) محتوای مجرمانه موضوع شکایت خصوصی با دستور مقام قضائی رسیدگی‌کننده به پرونده انجام خواهد گرفت.»

۱. ماده ۳۲ قانون جرائم رایانه‌ای مقرر داشته است: «ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظف‌اند داده‌های ترافیک را حداقل تا شش ماه پس از ایجاد و اطلاعات کاربران را حداقل تا شش ماه پس از خاتمه اشتراک، نگهداری کنند.

تبصره ۱ - داده ترافیک هرگونه داده‌ای است که سامانه‌های رایانه‌ای در زنجیره ارتباطات رایانه‌ای و مخابراتی تولید می‌کنند تا امکان ردیابی آنها از مبدأ تا مقصد وجود داشته باشد. این داده‌ها شامل اطلاعاتی از قبیل مبدأ، مسیر، تاریخ، زمان، مدت و حجم ارتباط و نوع خدمات مربوطه می‌شود.»

تبصره ۲ - اطلاعات کاربر هرگونه اطلاعات راجع به کاربر خدمات دسترسی از قبیل نوع خدمات، امکانات فنی مورد استفاده و مدت زمان آن، هویت، آدرس جغرافیایی یا پستی یا پروتکل اینترنتی (IP)، شماره تلفن و سایر مشخصات فردی اوست.»

نگهداری، انتشار، توزیع یا ارائه در شبکه‌های داخلی یا بین‌المللی یا هر منظور دیگر ذخیره یا پردازش کنند.

تأمین‌کنندگان خدمات میزبانی باید، علاوه بر رعایت ضوابط و مقررات جاری کشور و مصوبات و دستورالعمل‌های ابلاغی از سوی مراجع قانونی، مجموعه‌ای از تکالیف قانونی خاص را که در قانون جرائم رایانه‌ای و سایر قوانین موضوعه کشور پیش‌بینی شده است رعایت کنند.

ماده ۲۳ قانون جرائم رایانه‌ای^۱ ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی را موظف به تبعیت از دستورات دستور کارگروه (کمیته) تعیین مصادیق محتوای مجرمانه کرده است و برای امتناع یا اهمال آن‌ها، مجازات‌هایی در نظر گرفته است. ماده ۳۳ قانون مزبور^۲ نیز، ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی را موظف به ذخیره‌سازی اطلاعات و داده‌های ترافیک کاربران کرده است. آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی جزئیات بیشتری از تکالیف قانونی این نوع از کسب‌وکارها را مشخص نموده است.

۳. مجوزهای لازم برای کسب‌وکارهای الکترونیکی (اینترنتی)

انجام هر فعالیت اقتصادی نیازمند اخذ مجوز فعالیت (اصطلاحاً پروانه کسب یا جواز کسب یا پروانه فعالیت) است. از این رو، صرف‌نظر از این‌که کسب‌وکار متعلق به یک شخص حقیقی (فرد) یا یک شخص حقوقی (شرکت یا مؤسسه) باشد، برای انجام هرگونه

۱. ماده ۲۳ قانون جرائم رایانه‌ای مقرر داشته است، «ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی موظف‌اند به محض دریافت دستور کارگروه (کمیته) تعیین مصادیق مذکور در ماده فوق یا مقام قضائی رسیدگی‌کننده به پرونده مبنی بر وجود محتوای مجرمانه در سامانه‌های رایانه‌ای خود از ادامه دسترسی به آن ممانعت به عمل آورند. چنانچه عمداً از اجرای دستور کارگروه (کمیته) یا مقام قضائی خودداری کنند، منحل خواهند شد. در غیر این صورت، چنانچه در اثر بی‌احتیاطی و بی‌مبالائی زمینه دسترسی به محتوای مجرمانه مزبور را فراهم کنند، در مرتبه نخست به جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال و در مرتبه دوم به یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال و در مرتبه سوم به یک تا سه سال تعطیلی موقت محکوم خواهند شد.

تبصره - ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی موظف‌اند به محض آگاهی از وجود محتوای مجرمانه مراتب را به کارگروه (کمیته) تعیین مصادیق اطلاع دهند.»

۲. ماده ۳۳ قانون جرائم رایانه‌ای مقرر داشته است، «ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی داخلی موظف‌اند اطلاعات کاربران خود را حداقل تا شش ماه پس از خاتمه اشتراک و محتوای ذخیره‌شده و داده ترافیک حاصل از تغییرات ایجادشده را حداقل تا پانزده روز نگهداری کنند.»

فعالیت باید ابتدا مجوز فعالیت مربوطه را از نهادهای قانونی ذی ربط دریافت کرد. خاطر نشان می‌شود منظور از اشخاص حقیقی همان آحاد نوع بشر است که به‌عنوان انسان دارای وجود فیزیکی و مادی‌اند (بینام، ۱۳۶۶، ص ۱۰۵). شخص حقوقی هم هنگامی پدید می‌آید که دسته‌ای از افراد که منابع و فعالیت مشترک دارند یا پاره‌ای از اموال که به اهداف خاصی اختصاص داده شده‌اند، در کنار هم قرار بگیرند و قانون آن‌ها را طرف حق و تکلیف بشناسد و برای آن‌ها شخصیت مستقلی قائل شود (صفایی و قاسم‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۱۴۶).

حال باید پرسید که اساساً انجام چه فعالیت‌هایی در فضای مجازی نیازمند اخذ مجوز است؟ و این مجوزها را چگونه و از چه نهادهایی باید اخذ کرد؟ آیا اشخاص حقیقی یا حقوقی که هم‌اکنون در فضای غیرمجازی (فیزیکی) در حال ارائه خدمات‌اند و مجوزهای مربوطه را از نهادهای قانونی اخذ کرده‌اند می‌توانند با همان مجوزها به فعالیت در فضای مجازی مبادرت ورزند؟

در ادامه این بخش، ضمن بررسی مفهوم مجوز کسب‌وکار، انواع مجوزهای صنفی رایج برای فعالیت کسب‌وکارهای الکترونیکی را تشریح خواهیم کرد و سپس فعالیت‌های نیازمند اخذ مجوز را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۳-۱. مفهوم مجوز کسب‌وکار

در بخش پیشین مفهوم کسب‌وکار و کسب‌وکار الکترونیکی را از منظر قانون بررسی کردیم. حسب ماده ۳ قانون نظام صنفی کشور، هر واحد اقتصادی (واحد صنفی) که با اخذ پروانه کسب (مجوز فعالیت) دایر شده باشد واحد صنفی شناخته می‌شود. لذا اخذ مجوز فعالیت برای هر کسب‌وکاری ضروری است.

طبق تعریف مندرج در قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم، مجوز کسب‌وکار عبارت است از هر نوع اجازه کتبی اعم از مجوز، پروانه، اجازه‌نامه، گواهی، جواز، استعلام، موافقت، تأییدیه یا مصوبه که برای شروع، ادامه، توسعه یا بهره‌برداری فعالیت اقتصادی توسط دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و ماده ۵ قانون محاسبات عمومی، شوراهای اسلامی شهر و روستا، اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، اتاق‌های تعاون یا اصناف، تشکل‌های اقتصادی، اتحادیه‌ها،

شوراهای، مجامع و نظام‌های صنفی یا نمایندگان و متصدیان مستقیم یا غیرمستقیم آنها صادر می‌شود. حال باید دید که مجوزهای لازم برای فعالیت کسب‌وکارهای الکترونیکی شامل چه مواردی است.

۲-۳. انواع مجوزهای لازم برای کسب‌وکارهای اینترنتی

اشخاص فعال در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)، حسب نوع فعالیت خود، می‌توانند به اخذ مجوز فعالیت از نهادها و اتحادیه‌های مختلف اقدام کنند. مجوزهای فعالیت عموماً از سوی نهادها و تشکل‌های صنفی^۱ و بعضاً از سوی نهادهای حاکمیتی صادر می‌شود. در ادامه این بخش، سه مجوز رایج را که عمده کسب‌وکارهای الکترونیکی حسب مورد باید اخذ کنند بررسی خواهیم کرد.

۱-۲-۳. نماد اعتماد الکترونیک (اینماد)

نماد اعتماد الکترونیکی نشانه‌ای نمادین است که از سوی وزارت صنعت، معدن و تجارت ایران (مرکز توسعه تجارت الکترونیکی) صادر و به کسب‌وکارهای الکترونیکی اعطا می‌شود. ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای (مصوب ۱۳۹۵) بیان می‌دارد، «نماد اعتماد الکترونیکی نشانه‌ای است که توسط مرکز توسعه تجارت الکترونیکی برابر مقررات به کسب‌وکارهای مجازی با هدف ساماندهی، احراز هویت و صلاحیت آنها به‌طور همزمان با صدور پروانه کسب اعطا می‌گردد».

این نشانه به‌منظور سامان‌دهی، احراز هویت و صلاحیت صاحبان کسب‌وکارها طراحی شده است و اعطای این نماد موجب افزایش اعتماد کاربران در هنگام مراجعه به سایت‌ها و فروشگاه‌های اینترنتی، افزایش ضریب امنیت، سامان‌دهی و رسمیت بخشی به فعالیت کسب‌وکارها و فروشگاه‌های اینترنتی و ایجاد رقابت سالم و ارتقای سطح کیفیت فروش کالا و خدمات مناسب به مصرف‌کنندگان و خریداران اینترنتی خواهد شد. با نظام‌مند شدن فعالیت فروشگاه‌های اینترنتی، احتمال بروز تخلفات در زمینه ارائه کالا و خدمات، اصالت و کیفیت کالاها و خدمات، امنیت در فروش، تحویل به‌موقع کالا، ضوابط عودت کالا و... کاهش خواهد یافت.

۱. وفق ماده ۳۰ قانون نظام صنفی کشور.

در این بین باید به یک خطای رایج در بین کاربران فضای مجازی اشاره کرد. بسیاری از کاربران فضای مجازی نماد اعتماد الکترونیکی^۱ را مجوز فعالیت تلقی می‌کنند، حال آن‌که داشتن نماد اعتماد الکترونیک به‌تنهایی به‌منزله داشتن مجوز یا پروانه فعالیت کسب‌وکار اینترنتی نیست.^۲ هدف از اعطای نماد اعتماد الکترونیکی^۳ اعتمادسازی و رسمیت‌دهی به فعالیت کسب‌وکارهای الکترونیکی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و جلوگیری از آسیب‌های احتمالی در ابعاد مختلف اعم از امنیتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. لذا کسب‌وکارهای اینترنتی باید علاوه بر اخذ نماد اعتماد الکترونیک، حسب مورد به اخذ مجوز فعالیت از سایر نهادهای ذی‌ربط همچون اتحادیه‌های صنفی یا دستگاه‌های دولتی و عمومی اقدام کنند.

دستورالعمل اعطای نماد اعتماد الکترونیک و نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی (ویراست ۳،۰) در اسفندماه ۱۳۹۶ به تصویب کمیته نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی رسیده است. در این دستورالعمل، فرایند صدور، تعلیق، تمدید و یا ابطال نماد اعتماد و نیز نحوه نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی و رسیدگی به تخلفات آن‌ها بیان شده است.

۱. به‌منظور حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان در فضای الکترونیکی و تأمین حقوق مطرح‌شده در قانون تجارت الکترونیکی و سایر قوانین موضوعه کشور و نیز سامان‌دهی کسب‌وکارهای مجازی، مرکز توسعه تجارت الکترونیکی به اعطای نماد اعتماد الکترونیک به کسب‌وکارهای اینترنتی اقدام و برای انجام این امر، هویت مالک و محل فعالیت کسب‌وکار را احراز می‌کند. وظایفی همچون حمایت از فعالیت‌های تجارت الکترونیکی (ماده ۸۰ قانون تجارت الکترونیکی)، نظارت بر حسن اجرای قانون تجارت الکترونیکی (ماده ۱ اساسنامه مرکز) و ارائه چارچوب و ضوابط حمایت از مصرف‌کنندگان در فضای تجارت الکترونیکی بر اساس فصل اول از باب سوم قانون تجارت الکترونیکی (ماده ۳-۱۱ اساسنامه مرکز) بر عهده این مرکز است.

۲. البته فرایندهای مربوط به اعطای نماد اعتماد الکترونیک به مرور زمان بهبود یافته است و در هر برهه زمانی، سیاست‌های اعطای نماد (بالاخص پس از تشکیل اتحادیه‌های صنفی) مورد بازنگری قرار گرفته است.

۳. سامان‌دهی کسب‌وکارهای الکترونیکی به‌عنوان یکی از ده پروژه بخش اصلاح نظام توزیع در طرح تحول اقتصادی (مصوب سال ۱۳۸۷) و جزء وظائف وزارت صنعت، معدن و تجارت مطرح شده است و در بند ۱-ح ماده ۳ اساسنامه مرکز توسعه تجارت الکترونیکی نیز سامان‌دهی فعالیت سایت‌های تجارت الکترونیکی، به‌عنوان یکی از وظائف این مرکز، به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

مطابق مصوبه جلسه مورخ ۱۳۹۱/۰۴/۱۲ شورای امنیت کشور (با هدف سامان‌دهی فعالیت کسب‌وکارهای الکترونیکی) مسئولیت اعطای نماد اعتماد الکترونیکی به کسب‌وکارهای الکترونیکی به مرکز توسعه تجارت الکترونیکی واگذار شده و نماد اعتماد الکترونیکی به‌عنوان یکی از مجوزهای وزارت صنعت، معدن و تجارت در جلسه هشتم هیئت مقررات‌زدایی و تسهیل صدور مجوزهای کسب‌وکار مورخ ۱۳۹۵/۰۳/۲۴ تصویب شده است.

۳-۲-۲. مجوز اتحادیه کشوری کسب‌وکارهای مجازی

بر اساس قانون نظام صنفی کشور، هرگونه عرضه مستقیم کالا یا خدمات به مصرف‌کننده نیازمند اخذ پروانه کسب از اتحادیه‌های ذیل نظر اتاق اصناف است. فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی نیز مستلزم اخذ پروانه کسب از اتحادیه مربوطه است. برای این منظور، اتحادیه کشوری کسب‌وکارهای مجازی، به‌عنوان تشکلی تازه تأسیس، به استناد ماده ۸۷ قانون نظام صنفی^۱، در اسفندماه ۱۳۹۶ تشکیل شده است. این اتحادیه هم‌اکنون به کسب‌وکارهای مجازی مجوز اعطا می‌کند و این مجوز در واقع نوعی پروانه کسب برای کسب‌وکارهای الکترونیکی محسوب می‌شود. آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای، موضوع مواد ۲، ۱۲ و تبصره ماده ۸۷ قانون نظام صنفی که در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۰۱ به تصویب وزیر صنعت، معدن و تجارت رسیده است، به چگونگی فعالیت این کسب‌وکارهای مجازی و نیز نحوه نظارت بر فعالیت‌های بازاریابی شبکه‌ای می‌پردازد.

پیش‌تر نیز آیین‌نامه‌ای با عنوان آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور و تمدید پروانه کسب و نحوه نظارت بر افراد صنفی در فضای مجازی در تاریخ ۱۳۹۴/۰۴/۱۴ به تصویب وزارت صنعت، معدن و تجارت رسیده بود، لیکن آیین‌نامه جدید مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۰۱ جایگزین آیین‌نامه پیشین شده است.

۳-۲-۳. مجوز سازمان نظام صنفی رایانه‌ای

سازمان نظام صنفی رایانه‌ای بزرگ‌ترین شکل بخش خصوصی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) است. این سازمان از تیرماه سال ۱۳۸۴ فعالیت خود را آغاز کرده است. تشکیل این سازمان به‌موجب قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان

۱. به‌موجب اصلاح ماده ۸۷ قانون نظام صنفی (در قالب قانون اصلاح قانون نظام صنفی کشور) ماده ۸۷ قانون نظام صنفی مقرر داشته است: «فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی (سایبری) مستلزم اخذ پروانه کسب از اتحادیه مربوطه است». تبصره الحاقی ماده ۸۷ این قانون نیز بیان می‌دارد، «چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر این‌گونه فعالیت‌های صنفی به‌موجب آیین‌نامه اجرایی است که توسط اتاق اصناف ایران با همکاری دبیرخانه هیأت عالی نظارت و وزارتخانه‌های اطلاعات و ارتباطات و فناوری اطلاعات تهیه می‌شود و پس از تأیید هیأت عالی نظارت حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، به تصویب وزیر صنعت، معدن و تجارت می‌رسد».

نرم افزارهای رایانه‌ای^۱ و آیین‌نامه^۱ این قانون بوده و مواد ۳۲ تا ۶۸ از آیین‌نامه اجرایی مواد ۲ و ۱۷ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، به تشریح ساختار تشکیلاتی و حوزه وظایف این سازمان پرداخته است.

هدف و مأموریت سازمان نظام صنفی رایانه‌ای، تنظیم مناسبات بخش خصوصی و دولت در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و مشارکت مؤثر در نظم‌بخشی و سامان‌دهی فعالیت‌های تجاری رایانه‌ای است. سازمان نظام صنفی رایانه‌ای دارای سه شاخه اصلی عضویت است و اعضای حقیقی و حقوقی می‌توانند، حسب نوع فعالیت خود، در هر یک از این شاخه‌ها عضو شوند.

الف) شاخه شرکت‌ها؛ برای انجام فعالیت‌های مشاوره، نظارت، طراحی، تولید، نصب و راه‌اندازی، توسعه و پشتیبانی و آموزش سیستم‌های نرم‌افزاری، سخت‌افزاری، شبکه‌های اطلاع‌رسانی و نظایر آن تشکیل شده است. این شاخه با مشارکت و حضور افراد حقوقی صنف (وفق تعاریف مندرج در قانون تجارت) ایجاد شده است.

ب) شاخه فروشگاه‌ها؛ برای فعالیت‌های مربوط به عرضه محصولات سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و حامل‌های حاوی اطلاعات، قطعات و مواد مصرفی که نوعاً نیاز به پشتیبانی فنی ندارند و یا پشتیبانی فنی آن‌ها توسط شرکت‌های موضوع بند الف ارائه می‌شود، شاخه فروشگاه‌ها با مشارکت افراد حقیقی صنفی که دارای پروانه کسب حسب قانون نظام صنفی هستند تشکیل می‌شود. طبق اساسنامه سازمان، عضویت اعضای فروشگاه‌ها در سازمان نظام صنفی رایانه‌ای موجب سلب اختیارات قانونی اتحادیه‌ها و مجامع امور صنفی نمی‌شود.^۲

۱. ماده ۱۲ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای: «به منظور حمایت عملی از حقوق یادشده در این قانون، نظم بخشی و سامان‌دهی فعالیت‌های تجاری رایانه‌ای مجاز، نظام صنفی رایانه‌ای توسط اعضای صنف یادشده تحت نظارت شورا به وجود خواهد آمد. مجازات‌های مربوط به تخلفات صنفی مربوط، برابر مجازات‌های جرائم یادشده در لایحه قانونی امور صنفی (مصوب ۱۳۵۹/۰۴/۱۳) و اصلاحیه‌های آن خواهد بود».

۲. به واسطه تبصره الحاقی به ماده ۲ قانون نظام صنفی (در قالب قانون اصلاح قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۹۲/۰۶/۱۲ مجلس شورای اسلامی)، صنفی که قانون خاص دارند از شمول قانون نظام صنفی مستثنا هستند. از سوی دیگر، به واسطه اصلاح ماده ۸۷ قانون نظام صنفی، ماده ۸۷ «قانون نظام صنفی» مقرر داشته است، «فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی (سایبری) مستلزم اخذ پروانه کسب از اتحادیه مربوطه است».

ج) شاخه مشاوران؛ برای فعالیتهای مشاوره‌ای و نظارت، شاخه مشاوران تشکیل شده است و مشاوران از میان اعضای سازمان انتخاب می‌شوند. برای این منظور، هر ساله آزمونی تحت نظارت شورای عالی انفورماتیک^۱ برگزار و از بین شرکت‌کنندگان (اعضای حقیقی سازمان) افرادی به سمت مشاور برگزیده می‌شوند. شرایط احراز رتبه مشاوره و روش انتخاب و سقف فعالیت آنان به موجب دستورالعمل‌های مصوب شورای عالی انفورماتیک است.

۳-۲-۴. سایر مجوزها و مراجع صادرکننده مجوز

به غیر از مجوزهای گفته‌شده (یعنی نماد اعتماد الکترونیک، مجوز اتحادیه کسب‌وکارهای مجازی، و مجوز سازمان نظام صنفی رایانه‌ای) که در بین عموم مردم شناخته‌شده‌ترند، برخی مجوزهای خاص دیگر نیز در حوزه فعالیت کسب‌وکارهای الکترونیکی وجود دارد که بعضاً صدور آنها نه از سوی اتحادیه‌ها و اصناف، بلکه از سوی نهادهای حاکمیتی صورت می‌پذیرد. در جدول ۱ فهرست برخی از عناوین فعالیت کسب‌وکارهای اینترنتی به همراه مرجع صادرکننده مجوز را مشاهده می‌کنیم.

تبصره الحاقی به ماده ۸۷ این قانون نیز بیان می‌دارد: «چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر این‌گونه فعالیتهای صنفی به‌موجب آیین‌نامه اجرایی است که توسط اتاق اصناف ایران با همکاری دبیرخانه هیأت عالی نظارت و وزارتخانه‌های اطلاعات و ارتباطات و فناوری اطلاعات تهیه می‌شود و پس از تأیید هیأت عالی نظارت حداکثر ظرف سه‌ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، به‌تصویب وزیر صنعت، معدن و تجارت می‌رسد».

۱. این شورا هم‌اکنون منحل شده و وظایف اجرایی آن به وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات منتقل شده است.

جدول ۱: فهرست مجموعه‌ای از مجوزهای لازم برای فعالیت کسب و کارهای اینترنتی

مرجع صادرکننده مجوز	نوع فعالیت
وزارت ورزش و جوانان	راه‌اندازی مراکز و پایگاه‌های همسریابی در فضای مجازی
سازمان صدا و سیما (سازمان تنظیم مقررات صوت و تصویر فراگیر در فضای مجازی)	راه‌اندازی رادیو و تلویزیون اینترنتی و انتشار و پخش برنامه‌های صوتی و تصویری از طریق سیستم‌های فنی قابل انتشار فراگیر
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (بنیاد ملی بازی‌های رایانه‌ای)	فعالیت در زمینه تولید، عرضه و انتشار و سرویس‌دهی بازی‌های رایانه‌ای
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	فعالیت تجاری در زمینه تولید، توزیع، تکثیر و عرضه آثار، نوارها و لوح‌های فشرده صوتی و تصویری (سی‌دی، دی‌وی‌دی و...)
سازمان نظام صنفی رایانه‌ای	هرگونه واحد اقتصادی که در زمینه امور تحقیقاتی، طراحی، تولیدی، خدماتی، تجاری رایانه‌ای (اعم از سخت‌افزار، نرم‌افزار و شبکه‌های اطلاع‌رسانی) فعالیت می‌کنند. تأسیس هرگونه مؤسسه، دفتر یا محل کسب و پیشه برای انجام خدمات فنی
اتحادیه کسب و کارهای مجازی	هرگونه عرضه مستقیم کالا یا خدمات به مصرف‌کننده (حسب قانون نظام صنفی)، نیازمند اخذ پروانه کسب از اتحادیه‌های ذیل نظر اتاق اصناف (اتحادیه صنف فناوران رایانه) است. فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی (سایبری) مستلزم اخذ پروانه کسب از اتحادیه مربوطه (اتحادیه کسب و کارهای مجازی) است
وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات (حسب مورد از شرکت ارتباطات زیرساخت و یا سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی) ^۱	ارائه خدمات زیرساخت ارتباطی و مخابراتی به سایر اشخاص حقیقی و حقوقی وفق قوانین و مقررات مربوط

۱. برای مثال، فعالیت اپراتورهای مخابراتی ارائه‌دهنده سرویس‌هایی از قبیل 3G، LTE/4G، WIMAX و... نیازمند اخذ مجوزهای مربوطه از سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی است.

نوع فعالیت	مرجع صادرکننده مجوز
فعالیت در حوزه فینتک‌ها، خدمات پولی و بانکی و بیمه‌ای (اینشورتک) و بورسی، و خدمات پرداخت الکترونیک	حسب مورد، بانک مرکزی ^۱ (یا نهادهای تابعه مانند شرکت شاپرک یا شرکت‌های دارنده مجوز PSP) ^۲ یا سازمان بورس اوراق بهادار یا بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران
فعالیت در زمینه بازارهای مالی نظیر بورس و اوراق بهادار (اعم از داخلی و بین‌المللی) ^۳	سازمان بورس و اوراق بهادار
فعالیت در زمینه مبادلات ارزی در فضای مجازی (صرافی‌های آنلاین) و نیز معاملات رمزارزها ^۴	بانک مرکزی
فعالیت تجاری در زمینه تولید، توزیع، تکثیر و عرضه آثار، نوارها و لوح‌های فشرده صوتی و تصویری	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ^۵
فعالیت هرمی و بازاریابی شبکه‌ای	در حالت کلی ممنوع است ^۶ لیکن در برخی موارد خاص مجاز است و نیازمند اخذ مجوز از وزارت صنعت، معدن و تجارت است ^۷

۱. وفق اعلام مسئولان بانک مرکزی، سیاست بانک مرکزی (به‌عنوان ناظر شبکه پولی و بانکی کشور) بر آن است تا برای فعالیت فین‌تک‌ها (در حوزه‌های پرداخت) مجوزی صادر نکند، بلکه از طریق تعریف چارچوبی به‌منظور ارزیابی عملکرد شرکت‌های پرداخت، نظارت بر فین‌تک‌ها را از طریق شرکت‌های PSP راهبری نماید. و از این طریق ریسک فین‌تک را به مجری PSP منتقل کند.

۲. شرکت‌های فعال در حوزه پرداخت درحال حاضر با دو سند قانونی مختلف به‌عنوان تنظیم‌کننده نظام حقوقی خود طرف هستند؛ یکی ویرایش دوم سند «مقررات ناظر بر ارائه‌دهندگان خدمات پرداخت» که در آذر ۱۳۹۰ به تصویب رسیده و دیگری «دستورالعمل اجرایی فعالیت و نظارت بر ارائه‌دهندگان خدمات پرداخت الکترونیک» که بر اساس سند قبلی که ویرایش نخست آن در بهمن ۱۳۹۲ منتشر شده تهیه و تدوین شده است.

۳. طبق اعلامیه سازمان بورس، هرگونه فعالیت کارگزاری‌ها در زمینه فارکس ممنوع است.

۴. Cryptocurrency .

۵. ماده ۲ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند: «هرگونه فعالیت تجاری در زمینه تولید، توزیع، تکثیر و عرضه آثار، نوارها و لوح‌های فشرده صوتی و تصویری نیاز به اخذ مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دارد».

۶. به‌موجب الحاق بند ز به قانون مجازات اخلاط‌گران در نظام اقتصادی کشور (مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹)، هرگونه تأسیس، قبول نمایندگی، عضوگیری و ثبت‌نام در بنگاه، مؤسسه، گروه یا فهرست اسامی با وعده کسب درآمد ناشی از افزایش اعضا به‌صورت شبکه‌ای، خواه از طریق عرضه کالا، خدمات، اجبار به خرید کالا، دریافت حق عضویت یا شیوه مشابه دیگر، همچنین جلب مشتریان به‌عنوان بازاریاب یا به هر عنوان دیگر با وعده دریافت کالا و خدمات رایگان یا به قیمتی کمتر از قیمت واقعی و دادن درصد پورسانت یا توزیع جایزه، جرم تلقی شده و مجازات پیش‌بینی شده برای آن در قانون در نظر گرفته شده است.

۷. برای کسب اطلاعات بیشتر به سایت دبیرخانه «کمیته نظارت بر عملکرد شرکت‌های بازاریابی شبکه‌ای و کسب‌وکارهای مجازی» به نشانی اینترنتی <http://easnaf.ir/> مراجعه کنید.

نکته حائز اهمیت دیگر این است که برای راه‌اندازی بسیاری از کسب‌وکارهای الکترونیکی نیازی به تأسیس شخص حقوقی نیست و اشخاص حقیقی نیز می‌توانند به راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی در بستر فضای مجازی مبادرت ورزند.

نتیجه‌گیری

تسهیل در صدور مجوزها، یکی از عوامل مهم بهبود فضای کسب‌وکار در کشور است. متأسفانه پیچیدگی و ابهام درخصوص مرجع صدور مجوزهای فعالیت و نیز فرایند دریافت مجوز برای ثبت یا آغاز فعالیت هر کسب‌وکار، یکی از معضلات بزرگ فضای کسب‌وکار در ایران است.

این امر درخصوص کسب‌وکارهای نوظهور با پیچیدگی بیشتری همراه است، به نحوی که شناسایی فعالیت‌های نیازمند اخذ مجوز، شناسایی مرجع صدور مجوزهای کسب‌وکار، و نهایتاً فرایند اخذ این مجوزها به چالشی برای فعالان استارت‌آپ‌ها و کسب‌وکارهای نوپا تبدیل شده است و متأسفانه بسیاری از کسب‌وکارهای اینترنتی یا اصطلاحاً استارت‌آپ‌ها (کسب‌وکارهای نوپا) با ابهام در زمینه فعالیت خود روبه‌رویند. با وجود تکالیف مصرح در قانون که دستگاه‌های اجرایی موظف به اجرای آن هستند، تا به امروز توفیق خاصی در زمینه تسهیل صدور مجوزهای کسب‌وکار به دست نیامده است. برای مثال، تشکیل پنجره واحد به منظور تجمع فرایندهای مربوط به دستگاه‌های مختلف در زمین صدور مجوزهای کسب‌وکار و فعالیت‌های اقتصادی (به استناد ماده ۷۰ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۴-۱۳۹۰) و تأکید بر استمرار صدور مجوزها به شکل پنجره واحد (به استناد ماده ۷ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶ مجلس شورای اسلامی) یکی از اقداماتی است که تا به امروز مغفول مانده است و اقدامات صورت پذیرفته نیز تناسبی با سطح نیاز کسب‌وکارها ندارد. با وجود ایجاد سامانه پیشنهاد مجوزهای کشور که پیش‌تر با نام سامانه «ایران مجوز» فعالیت می‌کرد، متأسفانه محتوای این سامانه تا به امروز از غنای کافی برخوردار نبوده است و نمی‌تواند پاسخ‌گوی نیاز فعالان اقتصادی باشد.

باین‌حال، به نظر می‌رسد که اختصاص شناسه ملی به مجوزها و کسب‌وکارهای کشور، ارتقای محتوای سامانه پیشنهاد مجوزها (به‌منزله بستری برای گردآوری داده‌ها

و اطلاعات آماری و تجزیه و سپس تحلیل این داده‌ها)، کاهش مراحل اداری و بروکراسی صدور مجوزها، تجمیع مجوزها و تجمیع فرایندها از طریق پنجره واحد، ثبات در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها، تلاش برای ایجاد رویه‌های رقابتی، شناسایی لغو مجوزهای زائد، پرهیز از ایجاد رانت در ارائه مجوزها، و حذف هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم صدور مجوزها گام‌های مؤثری در بهبود فضای کسب‌وکار و ایجاد رونق اقتصادی باشد.

همچنین، قوانین و مقرراتی که در سال‌های اخیر به تصویب مراجع ذی‌ربط رسیده است (از قبیل قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور) حاوی مصوبات درخور توجهی در خصوص مجوزهای کسب‌وکار است که در صورت اجرایی شدن آن‌ها، شفافیت بیشتری بر فضای کسب‌وکار حاکم خواهد شد و فرایند صدور مجوزها نیز به مرور تسهیل می‌شود.

در خصوص کسب‌وکارهای الکترونیکی نیز، با تصویب و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای و نیز دستورالعمل اعطای نماد اعتماد الکترونیک و نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی، اگرچه گام‌های مثبتی در راستای سامان‌دهی فعالیت‌های اقتصادی در فضای مجازی برداشته شده است، کماکان بسیاری از پرسش‌ها و نیازهای فعالان این حوزه بی‌پاسخ مانده و در مواردی نیز ابهامات جدیدی بر آن افزوده شده است.

منابع

- اعتماد، سیده مریم (۱۳۹۸). اصول حقوقی حاکم بر تبلیغات بازرگانی در فضای سایبر با مطالعه تطبیقی در دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا. رساله دکتری حقوق خصوصی. دانشکده حقوق. دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.
- بی‌نام (۱۳۶۶). «آیا مؤسسات غیرتجارتی می‌توانند اقدام به فعالیت‌های تجاری بنمایند؟». مجله بررسی‌های بازرگانی، شماره ۵، ص ۱۰۵-۱۱۲.
- دو بلفوند، زویه لینان (۱۳۹۰). حقوق تجارت الکترونیک. ترجمه و تحقیق ستار زرکلام. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.

- دهخدا، علی. (۱۳۷۷). *لغت‌نامه دهخدا*. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ژان کاله، اولوا (۱۳۷۹). «تعریف مصرف‌کننده». ترجمه عبدالرسول قدک. *مجله تحقیقات حقوقی*، دوره ۳، شماره ۲۹-۳۰.
- صفایی، حسین و قاسم‌زاده، مرتضی (۱۳۸۴). *حقوق مدنی اشخاص و محجورین*. تهران: سمت، چاپ دهم.
- فراهیدی، خلیل بن احمد محقق (۱۴۱۰). *العين (ج ۲ و ۴)*. قم: منشورات الهمجره.
- فرهنگ، منوچهر (۱۳۷۹). *فرهنگ علوم اقتصادی*. تهران: انتشارات پیکان، چاپ هشتم.
- گروه مطالعات محیط کسب‌وکار (۱۳۹۱). *گزارش رصد و تحلیل محیط کسب‌وکار ایران*. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۳۲۰۱۲۸۳۶، ص ۱.
- گلریز، حسن (۱۳۸۸). *فرهنگ توصیفی اصطلاحات پول، بانکداری و مالیه بین‌المللی*. تهران: فرهنگ معاصر.
- مصلحی، مهرداد (۱۳۸۰). *فرهنگ حقوقی*. تهران: انتشارات قلم.
- معین، محمد (۱۳۷۱). *فرهنگ معین*. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- نعیم وفا، سجاد و اعتماد، سیده مریم (۱۴۰۰ الف). *انواع مجوزهای لازم برای راه‌اندازی کسب و کارهای اینترنتی*. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- نعیم وفا، سجاد و اعتماد، سیده مریم (۱۴۰۰ ب). *مجموعه قوانین و مقررات کاربردی تجارت الکترونیک و کسب‌وکارهای اینترنتی*. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش.
- Arora, A., Faofuri, A., & Ronde, T. (2013). "Managing Licensing in a Market for Technology". *Journal of Management Science*, 59(5), 1092-1106.
- Bhat, S. A., Kansana, K., & Khan, J. M. (2016). "A Review Paper on E-Commerce", *Asian Journal of technology & management Research*, 6(1), 16-21.
- Barokah, S., Nurhadryani, Y., & Rahmi, H. (2013). "E-government development: Online industrial business license services system in

Indonesia”. *International Conference on Advanced Computer Science and Information Systems (ICACSIS)*, IEEE.

Bustamam, U. A., Shukor, S. A., Mohamed, Z. Aziz, & Muhammad, R. (2013). “Rejuvenating Business Licensing Process in State Government Agencies through Business Process Reengineering (BPR)”. *International Journal of Management Sciences*. 1(3), 77-82.

Kansana, k., Bahat, S. A. Majid, J. (2016). “A Review Paper on E-Commerce”. *TIMS 2016-International Conference*.

World Bank (2013). *Impact Evaluation of Business License Simplification in Peru. An Independent Assessment of an International Finance Corporation-Supported Project*. The World Bank.

World Bank (2010). *Policy framework paper on business licensing reform and simplification*. The World Bank.

European commission (2020). *Business environment reform guidelines*.

ING, L. Y. Magiera, S. Anika, W. (2015). Business Licensing: A Key to Investment Climate Reform”. *Working Papers DP-2015-05. Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA)*.

قوانین و مصوبات

آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی و بازاریابی شبکه‌ای موضوع مواد ۲، ۱۲ و تبصره ماده ۸۷ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۹۵.

آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳.

آیین‌نامه قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۳.

دستورالعمل اعطای نماد اعتماد الکترونیک و نظارت بر کسب‌وکارهای اینترنتی مصوب اسفند ۱۳۹۶.

قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی.

قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷ با اصلاحات و الحاقات بعدی.

قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰).

قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار مصوب ۱۳۹۰.

قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸.

قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹.

قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲.

قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب ۱۳۹۴.

قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۴ با اصلاحات و الحاقات بعدی.

قانون اصلاح قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۹۲/۰۶/۱۲.

Review of the Legal System Governing Licensing for E-business in Iran

Sajad Naeem Vafa,^۱ Seyedeh Maryam Etemad^۲

Abstract

Lack of transparency, complexity and strictness of the process of obtaining a license to register or start a business is one of the crucial problems of businesses in Iran. This is more complicated in emerging businesses. Many start-ups are confused about their licenses. In this article, we try to discuss the issue of business licenses, emphasising Internet businesses. The relevant authorities have enacted Laws and regulations in recent years. There are significant approvals for business licenses that, if implemented, will facilitate the licensing process and, as a result, improve the overall business climate in the country. Although some regulations are a positive step in organizing economic activities in cyberspace, there are still many gaps and ambiguities in this area. Using descriptive-analytical methods and library and Internet resources, the present study examines the challenges in issuing licenses for e-businesses.

Keywords: E-commerce law, Business license, Internet business, Startup law, Start-up business

۱. MSc of Information Technology, Borhan Institute of ICT Law Development; sajadvafa@aut.ac.ir

۲. PhD in Private Law, Shahr-e-Danesh Institute for Legal Studies and Research (Corresponding Author); dr.maryametamad@yahoo.com